

Grundtvig i europæisk åndsliv

Et foredrag

Af Jørgen Elbek

Grundtvig siger et sted om sine skrifter at de er et mådeligt korrigeret, men just derfor des troere aftryk af hans liv, og når jeg her i dag ser ham i europæisk lys og nævner ham på linje med Platon og Goethe, hvis tankekraft og formende evne var så langt større end hans, så kommer det af at taget under ét afspejler hans værker et helt og fuldt menneskeliv, udfoldet indenfor ordenes verden, og udfylder den plan der ligger under et sådant. Heri ligner han kun de allerstørste. Som deres løber hans forfatterliv efter en bane som har en begyndelse, et midt- og vendepunkt og en afslutning, og den er bygget symmetrisk op så at banens to halvdele spejler hinanden omkring midten. Måske var det dette forhold den oldgræske mystiker Heraklit sigtede til med sit dunkle udsagn: »vejen op og ned er en og den samme«.

Samtidig synes det berømte, ja hellige tretal at spille ind, ligesom i eventyrets tre prøver, for både vejen ned og vejen op har to skæringspunkter – for Grundtvigs vedkommende kan de for en del kendetegnes med kendte årstal fra hans biografi – så at der ialt tegner sig $3 + 3 = 6$ faser omkring midten af vor bane gennem livet. Tredelingen kan opfattes som en afspejling af selve vores sjælelige struktur, som Platon – i sit store værk *Staten* der står midt i hans forfatterskab – ser som sammensat af fornuft, følelse og begær, som Goethe har *sine* udtryk for i manddomsbogen »Wilhelm Meister«, og som også Grundtvig spiller på, når han i »Nyaarsmorgen« fra 1824, hans hjertekvad fra livets midtpunkt, taler om lys, varme og styrke. På hvert af livstadierne synes en af disse tre sjæleevner at være den herskende. Tænker man sig nu vendepunktet eller midten som noget for sig, så når vi til et andet eventyrtal, nemlig 7, som også er tallet på de såkaldte *chakrer*, yogaens i legemet fordelte meditationscentre, og vi befinder os desuden i nærheden af Sophus

Claussens »Livets kermesse« hvor han i en drøm får set sig udefra: »Det var et hus med hundred stejle trapper. /Vi fandt hotellet *efter vore sind:* i tre etager og med syv karnapper.« Iøvrigt regner Shakespeare, vist efter antikt forbillede, livsaldrene for at være syv – og Grundtvig har: »årene syv gange ti er vort spand af dage«.

Men desuden melder der sig skiftevis mandlige og kvindelige førerskikkelser undervejs. Jævnfør at i Henrik Ibsens forfatter-skab som strækker sig gennem fire perioder er hovedpersonerne først kvindelige, så mandlige, så – efter et tomrum – igen kvindelige og sidst igen mandlige. Førerskikkelserne eller fylgjerne kendes på deres fødsel og død og tegner også menneskets struktur, men på en anden led – dets åndelige, men ikke sjælelige, opbygning med venstre og højre om man vil. Den kan afbildes gennem et fem-tal som også har en særlig religiøs værdi, for man kan tænke sig følgende række af muligheder: mand, kvinde, par (mand + kvinde), mand, kvinde eller omvendt. Så gør det også en afgørende forskel om mennesket slår ind på livets vej mens det kvindeligt og selskabeligt befinder sig ude blandt andre eller som en mandig ener i en stilling, hvor det er låst inde i sig selv. Det ene er det naturlige, det andet det mest historiske. Den ene udvikling bæres af anskuelseskraft og kan man tænke sig fører frem til en skikkelse som er stor i sig selv, men ikke danner skole eller skaber nogen åndelig retning, og den anden udvikling som foregår på erindringens grund fører frem til en stormand med blandinger i sig, men også med et stort følge omkring og efter sig. Det første gjaldt Goethe, som begyndte med at kalde sig et verdensbarn – *Weltkind* – og endte med at sige som Jesus: »Mit rige er ikke af denne verden«. Det sidste dækker Grundtvig: som ung siger han at nutiden har frataget hans liv dets betydning, han lever altså ikke i verden – og tænker mere håndgribeligt på sin ulykkelige forelskelse i Constance Leth til Egelykke der helt har slået ham ud. Men som gammel siger han at han er blevet mere verdslig med årene, idet dog hans indre menneske er akkurat det samme.

Goethes vej førte ham højere og højere op blandt menneskene, fra hans sturm-und-drang gennem et langvarigt, smerteligt forhold til en adelsdame ud på en skønhedsmættet rejse gennem Italien, hans faders land. Så kommer vendepunktet – *den åbenba-*

ring eller *det* indre gennembrud som knytter sig til hans nederlag i forsøget på at blive kunstmaler og hans opdagelse af urplanten, som er syvleddet, samt af blomsternes bryllup. Resten af sine dage synker han på plads i samfundet, i sit produktive venskab med Schiller – som 50-årig – hvad der er forudsætningen for »Wilhelm Meister«, gennem en stormende forelskelse – som 60-årig – i en ganske ung pige – hvorved han ikke alene får lejlighed til at skrive »Valgslægtsskaberne« om pigens død, men der også åbnes ham adgang til at skrive ungdomserindringerne »Digtning og sandhed« – og en sen lidenskabelig rystelse som sætter ham i stand til at fuldende sin »Faust« med oldingens død – på plads i samfundet som en gehejmeråd i det ydre, men med vulkanudbrud og himmellys indeni.

Grundtvigs vej går gennem forsagelse, ikke af verden, for den havde han ingenting at gøre med, men gennem gradvis afdøen fra hvad der måtte være i ham af higen ud mod den. Først er det åndshøvding han drømmer om at være, og her er han ikke fri for, så ung han er, at spejle sig i asa-oldingen Odin, førerskikkelsen gennem hans såkaldte mytologiske periode 1805-10. Så, efter krisen i 1810, som også er Odins død, er det en sejere og dybere profetisk kaldelse, et hang til at være folkevækker som besjæler ham, og her er det selve mor Danmark, modersmålet i kvindeskikkelse, og historiens muse Saga der står ham for øje. Men som Odin døde for ham, svinder også Vor Moder bort, og han glider ind i sin lange udvejsløse og indholdstomme tredjefase som går frem til 1824, gennembruddets år, hvor han så at sige er underst af alle, men hvor der fødes et håb i ham om et kærligt ægteskab mellem Thor og Freja, mandligt og kvindeligt. Gennembruddet følges umiddelbart af en ny lavtryksfase, syv magre år i hvis midte han efter eget udsagn »ingenting bestiller«, men da han så i 1832 tager fat igen, er det som en hvidhåret odin-agtig skjald, en grånende Columbus at han opfatter sig selv, og engang mere bliver den nordiske mytologi hans stædet. En ny krise indtræder en halv snes år senere, og derefter toner Danmark endnu engang frem for hans synsfelt, nu som en sortklædt kvinde: »Fædreneland/ ved den bølgende strand/i den majgrønne lund/ ved det dejlige sund/ *sidder bleg du i sorgen indhyllet/* af de syngende vover omskyttet.« Hun bliver snart efter hans anden hustru, under navn af Marie Carlsen, og ikke alene hende har

han vundet: han er kommet op og ud blandt folk, nu mere som taler end en forfatter og får hjemme i det danske, særlig sjællandske landskab.

Nu vil man måske spørge hvori det meget omtalte gennembrud, som er fælles for de tre store, da består, men jeg og enhver anden bliver svar skyldig. Platon siger om sin kundskab at den ikke kan sættes i ord som andre lærdomme, men når meget samvær har fundet sted omkring selve sagen, og der er blevet levet med den, så fødes den lige med et i sindet, lige som når en gnist springer og tænder lys, og er den først tændt, nærer den sig selv – idet tanken fatter sine emner ud fra dens og deres fælles rod, og sammenhængen folder sig ud i dem der selv hænger sammen. Sand erkendelse bygger altså på ligheden mellem subjekt og objekt, ikke som naturvidenskaben på forskellen, på at forskeren er fornuftbegavet og fænomenerne stoflige. Og erkendelsens vej skildres hos Platon som følger: mennesket begynder med at have sans for mange ting, men kan nå til ikke at ænse andet end ét, som ikke er nogen ting, men snarere tingenes kilde: »... den skønhed, du finder hos den ene, er som søster eller broder til skønheden hos enhver anden... Den, der er blevet ledt ... ad kærlighedens veje og har oplevet tingene i den rigtige rækkefølge, når han nærmer sig vejs ende, ser han pludselig noget, som i sig selv er vidunderligt skønt ... Det viser sig ikke for ham som et smukt ansigt eller et par kønne arme eller noget andet legemligt ... og det findes ingen steder ... det er der bare, hviler i sig selv og er altid det samme. Alt, hvad der ellers er smukt, bundet i dette, men kan opstå og gå til grunde, uden at dette bliver hverken større eller mindre eller forandrer sig spor«.

Og Goethes »Italienske rejse« indeholder en dagbogsskildring af de sidste skridt, *han* tog ad den vej, som Platon taler om. Forud for rejsen, som fandt sted 1786-88, var gået årelange naturstudier, umiddelbart inden havde han talt i et brev om »den væsentlige form, hvormed naturen så at sige blot leger og legende fremkalder det mangfoldige liv«, men nede i syden glæder han sig ved at være kommet til et fremmed lands vegetation. Han skriver om Paduas botaniske have: »Ved vante planter ligesom ved andre gammelkendte sager tænker vi til sidst slet ingenting, og hvad er det at se uden at tænke? Her i denne mangfoldighed, der træder mig ny imøde, bliver den tanke mere og mere

levende, at man måske kunne udvikle alle planteformer ud af een«. Fra Neapel meddeler han et halvt år senere, at snart er han på det rene med urplanten, og da endnu en måned er gået, er han i Palermo med planer om at lave et drama om Odysseus' ophold hos kong Alkinoos. Så står der i hans optegnelser:

»Nu til morgen gik jeg hen i den offentlige have med det faste, rolige forsæt at fortsætte mine digterdrømme, men før jeg fik set mig om, greb mig et andet spøgelse, som i de sidste dage har sneget sig efter mig. De mange planter, som jeg ellers kun var vant til at se i baljer og potter, ja den største del af året kun bag glasruder, står her glade og friske under åben himmel, og idet de fuldt ud opfylder deres bestemmelse, bliver de os tydeligere. Ved synet af så mange slags ny og fornyede former faldt min gamle grille mig atter ind, om jeg ikke kunne opdage urplanten midt i flokken. Sådant en må der dog være! Hvordan kunne jeg ellers vide, at den og den form var en plante, hvis ikke de allesammen var formet efter eet mønster?

Jeg gjorde mig umage for at finde ud af, hvori de mange afvigende skikkelser var forskellige fra hinanden. Og jeg fandt dem hele tiden mere lig hinanden end forskellige, og kom jeg med min botaniske terminologi, så gik det nok, men battede ikke; det gjorde mig urolig uden at hjælpe mig videre. Nu var det sket med mit gode poetiske forsæt. Alkinoos' have var forsvundet, en verdenshave havde lukket sig op«. I dette gennembrud genfinder Goethe, snart 40 år gammel, sig selv som enheden i den sansede verdens mangfoldighed. Han når til at kunne se to eller flere planter på én gang, til at kunne sammenligne dem med henblik på deres iboende lighed og ikke på deres forskelle, som springer i øjnene når man kommer til dem med en speciel videnskabelig eller erhvervsmæssig interesse. Han har fundet et punkt at være ligeglad med planterne ud fra, de er ikke længere genstand for hans higen hvad der også kan udtrykkes sådan at han finder sin egen higen i planterne.

Dagen efter gåturen i Palermos botaniske have skriver han til adelsdamen som han havde forladt: »Hvor stor glæde volder mig hver dag min smule viden om tingene i naturen, og hvor meget mere måtte jeg ikke vide, om min glæde skulle være fuldkommen. Hvad jeg bereder jer derhjemme gør mig lykkelig, jeg har grædt glædestårer over at jeg vil volde jer glæde. Lev vel, aller-

kæreste, mit hjerte er hos dig og nu da den store fjernhed, fraværet ligesom har lutret alt det bort som den sidste tid stod i stampe mellem os, så brænder og lyser elskovens og troskabens og mine minders skønne flamme igen glad i mit hjerte«. Men alligevel skulle de ikke få mere med hinanden at gøre, for han havde ikke længere brug for hende. I sin tid havde han kaldt hende sin sol og sit guld, men nu finder han solstoffet i sin egen synsevne som er i slægt med himlens sol. Sådant som det fremgår af hans bekendte epigram:

»Var øjet ikke solen ligt,/ kunne det aldrig solen skue./ Var hjertet ikke guddomsrigt,/ hvor kunne guder hjertet huede?«

Også begge køn finder han nu han har inde i sig, og ser dem komme til udtryk i urplantens højeste organ: blomsterkronen, hvor støvdrager og støvfang parres (se »Planternes metamorfose«).

Om Grundtvigs gennembrud er i og for sig sagt nok når vi anfører at han i sin prædiken 20. juni 1824 siger at »lyset er nedstrålet fra himlen og skinner derind« – som om lyset på en gang går ad to, hinanden krydsende veje: hen mod øjet og ud fra øjet – hvad oldtidens fysiologer vistnok også mente det gjorde. Men vil man have en fyldigere, ikke beskrivelse – for det drejer sig om det ubeskrivelige – men skal vi sige tilkendegivelse af forvandlingen, så er der foruden »Nyårmorgen« sangen om »De levendes land«. Den har to halvdele, første del skildrer fortvivlelsen og ånder fortrøstning, anden del ånder tillid og fortrøstning, men overgangen mellem de to halvdele er uformidlet, for her sker underet, så at han nu ikke længere er henvist til håndgribelige vidnesbyrd, men kan sige:

Hvad svagt vi kun skimte mens øjet er blåt
det lever dog i os, det føler vi godt.

Denne midte, som man hverken kan tale eller tie om, men må tale *ud fra*, den er som sagt fælles for de tre og ligger såvel midt i livet som midt i mennesket, i hjertet. Men faserne før og efter, deres sammenhæng med hinanden og med den struktur de afbilder, er langt mere tilgængelig for beskrivelse omend pointen egentlig altid kommer til at mangle og må leveres af læseren for ikke at sige gud. Sådanne beskrivelser har de tre da også hver

især givet omend det kan være svært at se hvad sagen drejer sig om, nemlig hele livet som jo efter sagens natur er uoverskueligt for dem og derfor må udtrykkes gennem en forkortning og billeddannelse som har sit dokumentariske grundlag i erfaringen af det tilbagelagte vejstykke og forudanelen af det kommende og disses indbyrdes sammenhæng.

Platon har givet billedet af sit liv som man ellers næsten ingenting ved om i »Staten« som beskæftiger sig med samfundet, men drejer sig om mennesket. Goethe har omspændt og indfældet hele sin tilværelse i »Wilhelm Meisters læreår« som drejer sig om en ung, ubetydelig mands liv fra han er 18 til han er 24 – en armer Hund, kalder han ham, men tilføjer så at i en sådan spejler tilværelsen sig tydeligst – og som man altid har fundet mattedes i sidste halvdel, af den enkle grund at her bygges der ikke på oplevelser, men på forudviden. Grundtvig har dækket sit liv frem til midten, sine prøveår som han kalder dem, i »Nyårsmorgen« som gennem titel og fortale peger fremefter, mens hans billede af tilværelsen som helhed må opsøges i hans historiske oversigter, fx. »Kristenhedens syvstjerne«, og iøvrigt stykkes sammen af træk rundt om i forfatterskabet. Historiker var Grundtvig på den måde at når han blev angrebet for sine fremstillinger af forgangne tider, så skal han have svaret: »Passer det ikke andre steder, så passer det på mig. Jeg er selv beviset«.

Platon var gennem sin fornemme slægt bestemt for en politisk løbebane, men stod af da han opdagede at den kun lod sig gennemføre på retfærdighedens bekostning. Han havde endvidere mulighed for en anden magtudfoldelse, nemlig digterens som ligger i herredømmet over andre menneskers forestillingsliv, men brændte, siger overleveringen, sine tragedier efter Sokrates' råd, ofrede altså poesien til fordel for filosofien. Men »Staten«, som netop drejer sig om retfærdigheden, er bygget op mod magtverdenen som den undsiger med de berømte ord som står midt i værket at kongerne må blive filosoffer eller filosofferne konger, politik og visdom falde sammen i ét, hvis der skal blive ende på staternes, ja selve menneskehedens ulykker – og desuden brydes den på ordene byggede magt ved at digterne forvises fra det tænkte idealsamfund. Men dette filosofiske højdepunkt, som bygger på anskuelse, skuen, er nået gennem tre trin: Først har man prøvet at finde retfærdigheden nede blandt begærene, som

et maskeret udtryk for magthavernes interesse, men forgæves. Så lidt højere oppe som det harmoniske forhold mellem dels sjælens evner, dels samfundets stænder indbyrdes: hver af dem passer sit. Men det viser sig kun at være muligt hvis de ledes af en viden som går bagom både sjæl og samfund og er af guddommelig art. Men hvem siger at en sådan stat vil kunne holde sig, og en sådan mand forblive hvad han er? Hvis gnisten slukkes, træder ryet og æren i tankens sted og vi får adelsvældet og den mægtige kriger, som så for deres vedkommende degenerer til et kapitalistisk demokrati, med diktaturet lige som hjørnet, og et nydelsessvagt individ som snart går til. I al grovhed svarer denne stigen, toppen og dalen til den formentlige rækkefølge af Platons dialoger hvoraf de første drejer sig om velanskrevne åndsretninger og hævdvundne dyder som ved nærmere undersøgelser viser sig at pege ud og op over sig selv, de midterste, ligesom midterdelen af »Staten«, forkynder det højeste høje, og de sidste atter nærmer sig jorden, i kritik og med udtalt fromhed.

Mens Platon tænker i samfund, så er for Goethe – så overordnet han end kan synes – individet den grundlæggende enhed, og tidligt, allerede som 19-årig, møder han sit komplementærindivid ved tilsynekomsten af Faust – en forestillet skikkelse, som springer ud af ham, da han er kørt ned til et nulpunkt som syg og falleret student. Faust er handlingsmennesket som både udelukker og fuldstændiggør ordmennesket, betragtningens geni, som han derefter følges med livet ud. »Faust«-dramaet ligger både før og efter Goethes forfatterskab, han skrev på det med store slip i 60 år, og fralagde sig med indignation at have nogen fortolkningsnøgle til det, det indeholdt »noget med forstanden inkommensurabelt« kunne han sige, og hvordan – kan vi i Niels Bohrs ånd tilføje – skulle iagttagelsen kunne nå til bunds i handlingsudfoldelsen uden at tage livet af den? Platons »Staten« har jo da heller aldrig fået noget med virkelige stater at gøre, og nok er vi både skuespillere og tilskuere på livets scene, som et orientalsk mundheld vist siger, men vi er det for os selv aldrig på én gang og kan dårligt nok huske fra den ene tilstand til den anden. Men »Wilhelm Meister« ville Goethe nok medgive samlede sig om en idé, her har han spændt sit magtfrie, besiddelsesløse erfaringsrum ud over begivenhedernes verden så at hans del af den taoistiske cirkel spejler helheden og som sagt er kommet til at ligne

hans eget livsløb, både den tilbagelagte og den resterende del af det. Her er det halve mere end det hele, fordi det i modsætning til helheden er synligt og til at opfatte. Dog er bogens iboende ufuldstændighed vedgået på den måde at Wilhelm, skønt han ender som mester, er stødt mod sine grænser og aldrig, i modsætning til Faust, kommer til at udfolde sig på de felter hvor han helst ville.

Goethe delte sit liv til og med Italiensopholdet i et positiv, komparativ og superlativ; ved overgangen fra første til anden grad står hans mærkelige forhold til den adelige Charlotte von Stein, og fra anden til tredje, tror jeg, hans afdøde faders skygge. Wilhelm kommer ud af sine ungdommelige kærlighedsforviklinger og op i højere kredse ved mødet med et underligt drengepigeagtigt væsen Mignon og videre ud i et hasarderet forsøg som teatermand med den sørgmodige og ængstelige Harpespiller som sin fylgie. Men efterhånden som han får benene til jorden og vinder fodfæste dør hans ledeånder, først Mignon hvad der åbner for et sandt forhold til kvinden, så Harpespilleren hvad der baner vej for en så at sige evangelisk barnlighed.

Mon de to dødsfald forudspejler – eller forudspøger som forfatteren selv sagde i en lignende forbindelse – to dybe brud og omlejringer hos den senere Goethe?

Mignon kan minde om den unge pige i »Valgslægtsskaberne« som han navngav efter et kvindebillede han havde båret hos sig gennem en menneskealder, og hvis bestemmelse i bogen er at dø. Herefter stod det Goethe frit for at tage sit liv op i erindringsform hvad han for ungdomslivets vedkommende gjorde i »Digtning og sandhed«, mens hans store »Italienske rejse« dækker gennembruddet og den tilsvarende skildring »Felttog i Frankrig« hans eneste forsøg i handlingslivet, hans »legen Faust« om man vil, nemlig da han som ven af hertugen af Sachsen-Weimar deltog i interventionsstyrkernes forsøg på at nedkæmpe den franske revolution.

Harpespilleren og hans død kan måske sættes i forbindelse med den 73-årige digters heftige, men håbløse bejlen til en 17-årig dame af stand. Her måtte han så at sige afskrive sig selv som person – i »Marienbadelegien« – og vie resten af sine dage til affattelsen af anden del af Faust der kredser om dådsmenneskets mulighed for frelse, den dunkle broders uudrydelige gyldig-

hed, modbilledets aldrig afsluttede nærværelse. Sin livslange vekslen mellem at gå i bredden og snøre sig sammen kaldte Goethe – i »Anskuende dømmekraft« – for *polaritet* og fandt den gik gennem hele naturen, men polariteten indebar tillige en *stigen op* (Steigerung) som var ét med voksende klarhed og stadig tydeligere åbenbaringsformer.

Samme vækst så Grundtvig i universalhistoriens udvikling mod en stigende oplysning hvis målpunkt til syvende og sidst var tusindårsriget før tidernes ende.

Grundtvig brød sig ellers ikke om Goethe og ligner ham kun i det altafgørende, men alligevel hører de to sammen, for de kalder på de samme dyrkere. »Goethe og Grundtvig svæver over fremstillingen«, noterer Jakob Knudsen, den personlige erindrings digter, i forarbejderne til en af sine romaner. Også Vilh. Andersen og Vilh. Grønbech orienterede sig efter begge, uden dog at gribe det springende punkt hos hverken den ene eller den anden, og sidst har de mødtes hos Aage Henriksen og et par af dennes lærlinge, uden at det bare er efterligning. Som Platon, hvem han agtede, dog i al fjernhed, ser Grundtvig fra oven og tænker kollektivt, men gør det til forskel fra ham ikke ud fra nogen skuen, men i mindets form. Det vil jo sige at han er historisk – om eftertiden under mig nogen dom over mine skrifter, må den sande at min natur var historisk som kun få, står der i hans optegnelser fra 1810, overgangen mellem hans første og anden fase.

Ikke desto mindre er det i tiden indtil da ikke historiens muse der besjæler ham, men en idé som han kalder historiens og naturens forening, og som han tror at opleve når en sløret landskabelig stemning, der taler til hans unge sanser, for hans poetiske blik røber sig som en virkning af samme usynlige kraft som udlader sig i de bedrifter, som mindes ned gennem tiderne, og som taler til hans fremdrift – en sammenhæng hvis åbenbaring han tilskriver Odin, poesiens gud, og som man kan finde i hans blomsterrige forårssang om helten Willemoes: »Kommer hid, I piger små!« Denne åndens umiddelbare tilsynekomst i naturen kan kaldes en verdslig pinse.

Nu er Odin ifølge myterne dødsviet, og snart afløses han da også af Saga idet historien vinder enehæderdømme i Grundtvigs

sjæl. Det sker da han får den tanke, som aldrig siden slipper ham, at de syv breve i Johannes' Åbenbaring varslers om syv kommende tider hvoraf han selv står på grænsen mellem den femte og den sjette, placeret mellem udsagnene »du lever, dog er du død« og (du er) »stillet foran en åben dør som ingen kan lukke i« – idet han forstår åbenheden som indsigt i de forgangne tiders vidnesbyrd, klarhed over historiens gang og mål. Nu ved han hvad han skal bruge sit liv til, nemlig at bringe den sjette tidsalder for dagen eller sig selv på højde med *den*, hvad han i hele sin anden fase (1810-17) benævner med det bibelske udtryk, at jomfruen skal føde en søn. Det er altså en ny jul der står ham for øje, men foreløbig er det påsken – skærtorsdag og langfredag – der tegner hans situation og som han skriver sine største digte om, for den afklaring af fortiden, som han kalder dens »opstandelse i ånden« og dens »forklaring«, er endnu ikke indtruffet hos ham, af den enkle grund, kan vi sige, at fortiden for størstedelens vedkommende endnu ikke har været: han forstår jo sig selv som en ånd, der har fire eller fem tidsaldre, fire eller fem af skabelsens syv dage bag sig, og har foreløbig kun gennemlevet ca. halvanden, altså må han se at få fyldt gabet ud, hvad han til sin kval og ulykke ikke kan gøre ved at ville, skønt han klart ser hvor han skal hen, men kun ved at vente, på trods af al sin iboende virksomhedstrang.

Han står nu på følelsens grund, og den ytrer sig i hans kærlighed til sit land og dets sprog, men følelsen tørrer ud, rosen falmer på kvindens eller musens kind, og modersmålet dør, under hans tredje fase, hvor han slås med at få oversat gamle historieskrivere som Saxo og Snorre – de lange, forstandsarme år op mod 1824, som bliver hans julefest. Her springer gnisten, det jordomspændende hav oplødes af solen, den bølgende barm favner den himmelske ild, men så sker der mærkelig nok foreløbig ikke mere – hvad der måske svarer til den relative stilstand hos Goethe i en årrække efter Italiensrejsen: Grundtvigs forhold til fremtiden ligger udelukkende i hans genfødte håb, han ser ingen plan for sit kommende liv som han kan gå i gang med at virkeliggøre. Inden for hans billedverden vil det sige, at solen skal fra havet op på himmelen, og bølgerne ikke blive i barmen, men bringes til at rulle, under tidernes blæst og over den arvede

klode. Ingen af delene er endnu tilfældet; som han selv siger i fortalen er hans store gennembrudsdigt en morgendrøm – som han ganske vist resten af sine dage venter på må blive opfyldt.

Da han kommer ud af sin fjerde fase, sker det bl.a. med påske-salmen »Tag det sorte kors fra graven« (1832) – og op gennem 1830'erne er opstandelsen det billede han knytter sit håb og sin tro til. Her står, hentydende til de grædende kvinder ved graven: »Se, af øjets tåreflod/morgensolen mildt opstod«, og i et andet digt fra samme tid, om Christoffer Columbus, er solen steget til øjnene: »Hånd i hånd hos kæmpen går/sol i blik og rim i hår« – Columbus ser uden at vide det mod tidernes ende hvor Herren ved genkomsten »stråler i sin glans«, svarende til skabelsens syvende dag. Samtidig står ordet op af dybet: i 1824 stod det på højde med hjertet som det bragte til at smelte, nu i 30'erne bliver det til det levende, mundtlige ord som uden det skrevnes glans, men med kraft og stærk vilje udgår fra struben og deromkring – *visudha chakra* ville yogierne sige. Hjertet står nu udelukkende i forbindelse med vandets element, ikke blot hos søfareren, hvor det næsten siger sig selv, men også hos den unge David som salves om hovedet af seeren, i afbildning af den fuldkomnes glorie, med det til følge at »lønlig i barmen udsprang der et væld/ som en kilde i palmernes skygge«. Ligeledes samler »Hil dig, frelser og forsoner« sig om en rensende og smeltende strøm der går fra Jesu stungne side over i menneskets kolde, hårde hjerte. Der er tale om en ny fordeling af syn og sans:

Med strålekrans om tinde
forklaret Jesus stod;
thi varmer det os inde
om dybest hjerterod.

Først nu er Grundtvig kommet i balance med sig selv, for først nu har han lige så mange åndelige livsaldre bag sig som han skulde have tidsaldre ifølge sin forståelse af Åbenbaringen – som nu omsider kommer til offentlighedens kundskab. Det vil sige at herefter har han fuld personlig dækning for sit historiske syn, hvilket gerne kan kaldes »at sjælen fatter ånden«, hans egne ord om sit mål femten år tidligere. Det er ensbetydende med at hans »forstand er en følelse der bliver sig selv klar«, som han nu udtrykker sig, med at han, som han spåede om i »Nyårsmor-

gen«, er steget op af sin fødevarme hjertekule hvor det hverken er til at se frem eller tilbage, og er blevet klar over at tiden i sig selv strømmer mod et mål, at timeligheden i sig selv er noget, fordi den udtrykker det guddommelige i menneskene, men ikke gud selv.

Ikke for ingenting er der talt om Grundtvigs »til afsind grænsende evne til at genopleve historiske perioder« – af en kritiker med en til afsind grænsende evne til at genopleve andres sjæleliv.

Kommen så vidt at han kan sætte det kendte i forbindelse med det kommende og se det i helhedens lys, at han kan opfatte det tilbagelagte vejstykke som en bestemt del af en tilmålt rute, bliver Grundtvig, ligesom ved vældigt *take off*, hævet over historiske tilfældigheder, tidsfølgens aldrig genkommende éngangsforeteelser, for han ser nu at én kraft: gudsplanen der virkeliggør sig selv, er virksom i dem alle idet den skiftevis går i dvale og folder sig ud. Nu tager han myten om fugl Føniks, der hvert hundrede år opbrænder sig selv og stiger af asken igen, til sig som et billede på ånden der dør og kommer til live, og han skriver sin bekendte sang »Udrundne er de gamle dage« med linjerne: »immer sig igen forynger hver ædel slægt på denne jord«. Denne vekslen var hvad Goethe kaldte *polaritet*, at se den og ikke dens isolerede ytringer var »at gå i det generiske«, og at der var sat et mål for denne vekslen, dette »Stirb und werde« – nemlig »klarhed i alt« – gjorde at den tillige var *Steigerung*, en hæven og stigen.

Her ved skæringspunktet hvor Grundtvig kommer fri af sin personlige begrænsning og henter sin ungdoms fantasi op i lyset fra sin aldrende forstand, er det at *han* møder sit modbillede, som han kunne have været, og som kunne have været ham hvis omstændighederne havde været andre, før mand kan mindes. Som skjald kalder han modbilledet for helten, fx under navn af Columbus. Som historisk tænker for kæmpeånden, bedriftens ånd som har materialiseret sig for ham under Englandsrejserne (1829-31) i det derværende *wirtschaftswunder* – samt i den store hedning Shakespeare, »the poet to whom I am indebted for more than I can tell« siger han uden kommentar i et brev. Ord- og samvittighedsmennesket forudsætter det ansvarlige dåds-menneske og omvendt, »hælvten skjald og hælvten bogorm« vil Grundtvig nu i forbund med folk som udretter noget, tegner sig

for påviselige resultater og har store følgevirkninger at svare for. Her ligger den oprindelige idé til hans højskole som skal grundes på et samarbejde mellem »kristne og naturalister«.

Hvad er samarbejdets mål? At bringe den sjette tidsalder for dagen. I og med at Grundtvig nu kan arbejde sig hen mod sin næste fase, har han ikke længere brug for at bebude og foregribe den i poesi, han bliver en anden og man kan gerne sige en ringere digter: fornemmelsen af sanseligt nærvær, for ikke at sige rummets dimension, forsvinder, men tidens bølger tegnes af, uden farve og fylde, men i mægtige kurver som griber: Der toner et kvad over tidens hav – For dig, o Herre, som dage kun årtusinder er at regne.

Den sjette tidsalder kendes på den historiske oplysning, klarhed over tidens gang, som er »den åbne dør som ingen kan lukke i«, men lyset skal også være varme, for tidsalderens navn er ifølge Åbenbaringen Philadelphia, som betyder søskendekærlighed. Den forudsætter med andre ord at det kærlige ægteskab mellem Thor og Freja, som han talte om i 1824, omsider fuldbyrdes, men nu skal det ikke ske inden for rammerne af Norden som Grundtvig så at sige allerede havde i sig, men på en større verdenshistorisk scene hvor der også bliver plads til hans modbillede eller antipode: Thor og Sibylle, det vakte Norden og det frie Grækenland skal i den ny tid mødes som mandig tanke- og dåds kraft med kvindelig skønhed og naturlighed.

Når han slår fast at der »i menneskeslægtens historie, foruden den store ånd i Palæstina, kun har åbenbaret sig to folkeånder med universal-menneskelig præg og stræben: en i syden (den græske) og en i norden, og de ses at være hinandens udfyldning«, og han bygger sin kæmpemæssige verdenshistorie på den tanke, så har han så vidt jeg kan se sagt det samme som yogierne når de fortæller, at der går tre lodrette forbindelsesveje i det usynlige menneske, en mandlig til højre, en kvindelig til venstre og så den gyldne i midten (pingala, ida, rushumna). Han så ikke andet for sig end han havde i sig.

Det græsk-nordiske forbund blev ikke til noget, det tilsvarende historisk-poetiske højskolesamarbejde heller ikke i den oprindelig tænkte form, alligevel kom Grundtvig, som gennem stænderforsamlingernes mundtlige forhandlinger fik ny kærlighed til sit danske modersmål, ind i en sjette alder. Det skete omkring

midten af 1840'erne og efter en krise som holdt mål med 1810. Som dengang skiftede han nu både åndelig fører og sjæleligt grundlag, en kæntring som vel kom af at jo helere han blev, jo halvere var han, for jo mere fjernede han sig fra sin mulighed for at have været ganske anderledes. Nu vippede fantasien i ham i vejret og forbandt ham kvindeligt med naturens verden, dens blomster, vækster og fugle, fra »mens som barn på landet han var hjemme«, og under treårskrigen og store personlige omvæltningers pres bliver det omsider pinse i hans salmer: »Glø-dende tunger kom til jord/glædeligt budskab at melde«.

Og efter endnu en sindsomvæltning – efter hvilken han sagde at nu havde han stridt sin dødsstrid, og døden kunne komme når gud ville – skrev han mærkelige digte om kærligheden, guds énbårne datter, og fuldendte omsider løbet.

Ser vi nu tilbage, så tegner der sig spor af et par mærkelige symmetrier omkring midten. De kan vises gennem de forskellige fasers vigtigste bogtitler, foretrukne højtider og ledende følger:

1) Nordens Mytologi 1808 Danskeren 1848-51

Dannevirke 1816-19

Nordens mytologi 1832

Nyårsmorgen 1824

2)

pinse	pinse
påske	påske
jul	

3)

mand	kvinde
kvinde	mand
mand + kvinde	

De går igen i Grundtvigs kirke- og verdenshistoriske syn – hvor urkristendommen er »den strålende top hvorfra vi er sunket og atter skal op«, og syv folkeslag er udviklingens bærere idet det fjerde tegner overgangen, gnist-springet fra syd til nord og det syvende er ukendt:

- 4)
hebræerne	?
grækerne	danskerne
romerne	tyskerne
angelsakserne	

– således at jeg kan slutte akkurat ligeså skematisk som jeg begyndte.

Note: Foredraget hører sammen med to tilsvarende om »Grundtvigs salmer før Luther« og »Grundtvig, Marx og tusindårsriget« som vil fremkomme i henholdsvis *Grundtvig-Studier* 1981 og *Dansk Udsyn* 2, 1981.